

A Csele patakba fúlt II. A Csele patakba fúlt II. Lajos özvegyéről, Habsburg Máriáról látható kiállítás Pozsonyban április 30-ig

Bár Magyarországon alig találhatók olyan tárgyak, amelyek közvetlenül kötődnének Habsburg Mária személyéhez, a budapesti kiállítás igyekezett átfogó képet adni arról az öt évről, amelyet az ifjú királyné Budán töltött. Sikerült is felvillantania a Mohács előtti kort, az udvar légkörét és azt a szellemi közeget, amelyet olyan nevek fémjeleztek, mint Luther Mártoné és Erasmusé. (Mária mindkettővel levelezett, és számos más humanistával is, ami mutatja, hogy a kortársak nem túloztak, amikor kivételes képességeiről tudósítottak.) A Hadtörténeti Múzeum kiállítása elsősorban a művelődéstörténeti aspektusokra helyezte a hangsúlyt, a pozsonyi viszont a művészettörténetiekre. Árnyaltabb képet kap Habsburg Máriáról és koráról az, aki látta a budapesti rendezvényt is, hisz a két különböző koncepciónak megfelelően a bemutatott anyag nem teljesen azonos. De vigasztalásul azoknak, akik nem jutottak el a Hadtörténeti Múzeumba: a két kiállítás külön-külön is egységes egészet alkot, így tehát nem lesz hiányérzete annak, aki csak a pozsonyit láthatja, a Szlovák Nemzeti Galéria termeiben is ritka kincsekben gyönyörködhet.

Habsburg Mária életének két jelentős mozzanata is Pozsonyhoz kötődik: itt zajlott az a találkozó, amelyen megszületett a végleges döntés Miksa német-római császár és II. Ulászló magyar és cseh király között Mária és Jagello Lajos házasságáról. Itt lépett a történelem színpadára Mária, mint jövőendő magyar királyné, és ide menekült a mohácsi tragédia után, özvegyen, kiszolgáltatottan, szemben a bizonytalan jövővel. Vesztesége egy ország vesztesége volt, távozása egy korszak lezárulását jelentette. Ha csak ennyi lett volna a szerepe, aligha emlékeznénk rá, annak ellenére, hogy egészen fiatalon, a Mohácsot megelőző röpké öt év alatt is számos jelét adta nem mindennapi szellemi és jellembeli kvalitásainak, amelyek messze meghaladták Lajoséit. Nem alaptalanul írta róla Johannes Heckel udvari lelkész: „Ha őt királlyá változtathatnánk, bizony, jobban járnánk.” Hasonlóan nyilatkozott róla megbízóinak a velencei követ is: „Elég ereje van ahhoz, hogy mindent elérjen.” Magyar- és Csehország királynéjaként nem adatott meg neki, hogy bármit is elérjen. Pedig intelligenciája, képességei, ambíciói sikerre predesztináltak. Kevésbé mostoha körülmények között, persze. De ilyen körülmények soha nem adtak meg számára. Mivel a család rábeszélése ellenére sem volt hajlandó újra férjhez menni, bátyja, V. Károly német-római császár Németalföld kormányzásával bízta meg. Negyed évszázadon át látta el a Habsburg-uralom ellen folyton lázongó tartományban a helytartói teendőket, olyan taktikai érzéssel és rátermettséggel, amely egy férfinak is a dicséretére vált volna. A francia megszállás alatt páncélt öltve hadba szállt, és győzelemre vezette katonáit, tízéves békét biztosítva a háború pusztította országnak. Sokadik kérésére Károly 1555-ben engedte meg, hogy letegye a kormányzás terhét, és Spanyolországba utazhasson. Alig két évet töltött ott, amikor imádott bátyja meghalt. Haldokolva arra kérte hűgát, utazzon vissza Németalföldre, ahol ismét robbanással fenyegetett a helyzet. Mária már csomagolt, amikor 1558. október 18-án egy szívroham végzett vele. Még egy hónap sem telt el Károly halála óta, akit csak így szólított leveleiben: „Mindenem e földön!”.

Ennek a nem mindennapi aszszonynak és kortársainak a portréit láthatjuk most a Szlovák Nemzeti Galéria ©túr utcai épületében, több korabeli oltárképpel, nyomtatvánnyal és ötvösmunkával együtt. A csaknem kilencven bemutatott műtárgy egyharmada szlovákiai gyűjteményekből származik, a többi magyarországi, cseh, német

és osztrák múzeumokból. II. Lajos és Mária remek portréi az osztrák Hans Maler és a német Hans Krell alkotásai. Karnyújtásnyira az eredetiektől ott függnek korabeli másolataik, izgalmas az összehasonlítás. Tizian Nagy Szulejmánról készült portréja elveszett, de megcsodálhatjuk a róla készült kópiát, amely a vöröskői kastély gyűjteményéből lett kikölcsönözve, mint V. Károly ismeretlen művész festette arcképe is. Egy másik kastélyból, a magyarországi Sárvárról érkezett az a nagy méretű festmény, amely egy 1494-es antwerpeni lovagi tornát mutat be aprólékos részletességgel, rendkívül mozgalmasan. Egy német portréfestő jó pszichológiai érzékéről tanúskodik I. Ferdinánd észti és ravaszságot tükröző arca. Döbbenetes I. Miksa halotti portréjának kíméletlen realizmusa, és elbűvölő id. Lucas Cranach Szent Katalint és Borbálát ábrázoló táblaképeinek mesés hangulata. A Szent Katalin vértanúságát ábrázoló képen a mártír haját feltűző öreg hóhér elérzékenyül a selymes aranyhaj érintésétől. Ez a csoda a kromioí3i érseki palotából jött hozzánk. És újabb Habsburg Mária-portrékon követhetjük, hogyan lesz a bájos, üde, fiatal lányból megtört öregasszony. Negyvenvalahány évesen. Örvendetes, hogy Pozsony is egyre aktívabb részese a múzeumok és galériák európai együttműködésének. Ez egy új világ, egészen más, mint a tizenöt évvel ezelőtti: izgalmasabb, pulzálóbb, gazdagítóbb, nagyobb távlatokat és szélesebb összefüggéseket mutató. Aktívabb, cselekvőbb hozzáállást igényel nemcsak a kiállítótól, hanem a közönségtől is. Egyelőre még nem nagy azoknak a tábora, akiket utazásra ösztönözne egy-egy, a mostanihoz hasonló, több helyszínű rendezvény. De lassan ebbe is beletanulunk.

VOJTEK KATALIN